

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Тарас Батюк, Оксана Медвідь, Руслана Попп

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
(20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)

Методичні рекомендації до семінарських занять

Дрогобич
2025

УДК 94(477)"19/20"(072)

Б28

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 1 від 23 січня 2025 року)*

Рецензенти:

Світлана Ярославівна Біла, кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Галина Зеновійвна Гриценко, кандидат історичних наук, доцент кафедри давньої історії України та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Ільницький Василь Іванович, доктор історичних наук, завідувач кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Батюк Тарас, Медвідь Оксана, Попп Руслана

Б28 Історія України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.) : методичні рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2025. 44 с.

Посібник “Історія України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.): методичні рекомендації до семінарських занять” написаний відповідно до робочої програми навчальної дисципліни “Історія України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)”, затвердженої науково-методичною радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 9 від 16 жовтня 2018 р.)

У виданні вміщено теми й плани семінарських занять та методичні поради щодо їх підготовки. Подаються рекомендовані джерела інформації.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Рекомендовані підручники, посібники, збірники.....	5
Тема I. УСРР в роки НЕПу (1921–1928).....	7
Тема II. Утвердження тоталітарного режиму в СРСР і УСРР (1929–1939).	9
Тема III. Західноукраїнські землі у 20–30-х роках ХХ ст.....	14
Тема IV. Україна в період Другої світової війни (1939–1945).....	17
Тема V. Україна в перші повоєнні роки (1945–1953).....	23
Тема VI. Україна в умовах десталінізації (1953–1964).....	27
Тема VII. Україна в період загострення кризи радянської системи (1965– 1985).....	31
Тема VIII. Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985–1991).....	35
Тема IX. Україна в умовах незалежності.....	39

ВСТУП

Вивчення історії України з 20-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. є надзвичайно важливим насамперед для розуміння сучасних подій, викликів та перспектив Української держави. Сьогодні в умовах військової агресії Росії проти України знання вітчизняної історії цієї доби є потужною зброєю, яка допомагає українцям зберегти свою ідентичність і відстояти незалежність і майбутнє своєї країни.

Посібник допоможе студентам успішно організувати роботу під час підготовки до семінарських занять з навчального предмету, сприятиме їхньому умінню визначати і застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції, терміни для аналізу й пояснень історичних фактів, явищ, процесів, які відбувалися в українській історії в 20-ті рр. ХХ – на поч. ХХІ ст., розвинути знання аналізувати, критично оцінювати та інтерпретувати історичні події, процеси та їх причинно-наслідкові зв'язки, які відбувалися в історії України в 20-х рр. ХХ – на поч. ХХІ ст., вивчити найважливіші персоналії історії України цієї доби, виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі. Видання націлює на аналіз та критичне оцінювати наукової літератури та джерел з історії України 20-х рр. ХХ – поч. ХХІ ст.

Посібник “Історія України (20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.): методичні матеріали до семінарських занять”, написаний відповідно до робочої програми навчальної дисципліни “Історія України (20-ті рр. ХХ. – поч. ХХІ ст.). Видання містить теми, плани семінарських занять та методичні поради щодо їхньої підготовки. Методичні матеріали орієнтують студентів на опрацювання значного масиву джерельного матеріалу, різноманітної наукової та навчальної літератури, Інтернет-ресурсів.

РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ, ПОСІБНИКИ, ЗБІРНИКИ

1. Бойко О.Д. Історія України. Київ : Академвидав, 2006. 688 с.
2. Влада і суспільство в Україні. Історичний контекст / відп. ред. В. А. Смолій ; авт. кол.: В. Верстюк, В. Горобець, С. Кульчицький (кер. авт. кол.), О. Русіна, В. Смолій, О. Толочко, В. Шандра. Київ : Інститут історії України, 2013. 506 с.
3. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX – XX ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
4. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження : в 2 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. Київ : Ніка-Центр, 2011. Т. 2. 608 с.
5. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація : підручник / В. Б. Євтух, А. А. Попок, В. П. Трощинський, С. Ю. Лазебник та ін. Київ : Альтерпрес, 2011. 304 с.
6. Історія України / за ред. Смолія В. Київ : Альтернативи, 1997. 424 с.
7. Історія України / керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Львів : Світ, 1996. 488 с.
8. Історія України від найдавніших часів до сьогодення : збірник документів і матеріалів / за заг. ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. Київ – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. 1100 с.
9. Історія України: джерельний літопис / за ред. В. І. Червінського, М. І. Обушного. Київ : ДП “Дирекція ФВД”, 2008. 800 с.
10. Історія України XX – початку ХХІ століття. / за ред. проф. В.А. Смолія. Київ : Знання, 2004. 582 с.
11. Історія України: Нове бачення : у 2-х т. / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, В. М. Даниленко та ін. ; під ред. В. А. Смолія ; Інститут історії України НАН України. Київ : Україна, 1995. Т. 2. 492 с.
12. Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В.А. Смолій (відп. ред.). Київ : Наук. думка, 2006. Т. 2. 653 с.
13. Калініченко В. В. Історія України. Частина III: 1917 – 2003 рр. : підручник для історичних факультетів вищих навчальних закладів / В. В. Калініченко, І. К. Рибалка. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. 628 с.
14. Кондратюк К. Новітня історія України. 1914 – 1945 рр. : навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 262 с.
15. Литвин В. Історія України : підручник / відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2013. 991 с.
16. Нариси з історії суспільних рухів та політичних партій в Україні (XIX – XX ст.) : навч. посіб. для вищих навч. закл. / за заг. ред. Я. Й Малика. Львів : Світ, 2001. 296 с.
17. Національне питання в Україні XX – початку ХХІ ст.: історичні нариси / ред. рада: В. М. Литвин (голова) ; відп. ред. В. А. Смолій ; кер. авт. кол. Л. Д. Якубова Київ : Ніка-Центр, 2012. 592 с.

18. Національні відносини в Україні у ХХ столітті : збірник документів і матеріалів. / упор.: М. І. Панчук та ін. Київ : Наукова думка, 1994. 560 с.
19. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник у 2-х ч. / упоряд.: І. О. Кресіна, В. Ф. Панібудьласка ; за ред. В. Ф. Панібудьласки. Київ : Вища школа, 1997. Ч. 1. 583 с. Ч. 2. 704 с.
20. Новітня історія України (1900 – 2000) : підручник / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв та ін. Київ : Вища школа, 2000. 663 с.
21. Хрестоматія з історії України / упорядн. Гусєв В., Сургай Г. Київ : Освіта, 1996. 334 с.
22. Хрестоматія з історії України для студентів вузів / укл. Білик Б., Дячук Л. та ін. Київ : УСДО, 1993. 376 с.
23. Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. Київ : “Генеза”, 2001. 557 с.

Тема I: УСРР в роки НЕПу (1921–1928)

Заняття 1

1. Міжнародне та внутрішнє становище УСРР на початку 20-х років ХХ ст.
2. Запровадження нової економічної політики та її результати в УСРР.
3. Процес утворення СРСР і Україна.

Методичні поради

При підготовці першого питання заняття зверніть увагу на двоїсте становище радянської України (формальна самостійність і суверенність, з одного боку, та жорсткий централізм правлячої більшовицької партії, філією якої була КП(б)У). Покажіть внутрішні (суспільно-політичні і економічні процеси) і міжнародні (особливості міжнародного становища), обставини активізації урядом УСРР зовнішньополітичної діяльності. Визначте головні напрями зовнішньополітичних зусиль УСРР в цей період. Доведіть суперечливість зовнішньополітичного статусу радянської України. При вивченні внутрішнього становища акцентуйте увагу на тому, що його можна коротко охарактеризувати, як всеохопна глибинна економічна та політична криза. Наведіть дані про стан економіки та господарства в УСРР на початку 20-х рр. ХХ ст. На основі джерельного матеріалу розкрийте причини голодомору в радянській Україні в 1921–1923 рр., покажіть його масштаби та наслідки.

При підготовці другого питання зверніть увагу на обставини, які примусили правлячу партію відмовитися від “форсованого запровадження комуністичних принципів”, перейти до нового економічного курсу. Назвіть його основні складові, визначте особливості реалізації в Україні, з’ясуйте, чому більшовицьке керівництво вирішило здійснити “великий перелом” і відкинуло НЕП.

Готуючись до третього питання, визначте особливості взаємовідносин між УСРР і РСФРР. Детально проаналізуйте зміст договору між УСРР та РСФРР від 28 грудня 1920 р. Доведіть, що цей документ мав непересічний вплив на українсько-російські відносини та на формування статусу радянської України, з якої і постала сучасна держава. Покажіть, що зумовило перегляд взаємовідносин між республіками. Розкрийте суть проєкту Й. Сталіна про “атомізацію”,

покажіть позицію українського радянського керівництва. Доведіть, що 30 грудня 1922 р. Радянський Союз не мав правового оформлення. Проаналізуйте основні положення українського проекту союзного договору. Покажіть його відмінності від проекту Кремля.

Рекомендовані джерела інформації

1. Єременко Т.І. Політичні та дипломатичні відносини радянської України з Польською Республікою 1921–1923 рр. *Український історичний журнал*. 1998. № 4. С. 56–70.
2. Єфіменко Г. 6 липня як «червоний день календаря»: причини появи сталінського міфу про дату створення СРСР та потреба його деконструкції. Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/pro/16/1/22.pdf>
3. Єфіменко Г. Статус УСРР та її взаємовідносини з РСФРР: довгий 1920 рік. К.: Інститут історії України, 2012. 367 с.
4. Єфіменко Г. Г. Комунізм vs. українське націєтворення в радянській Україні (1917–1938 рр.): сприяння, поборювання чи вимушене замирення? *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 114 – 132.
5. Задорожній О. В. Місце та роль Української Соціалістичної Радянської Республіки у процесі утворення Радянського Союзу. Режим доступу у: [C:/Users/TGX/Downloads/appol_2014_52_50%20\(1\).pdf](C:/Users/TGX/Downloads/appol_2014_52_50%20(1).pdf)
6. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1920 –1939 рр.). Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 320 с.
7. Кульчицький С. Комунізм в Україні перше десятиріччя (1919–1928). Київ : Видавничий Дім “Альтернативи”, 1999. 336 с.
8. Нагорна Л. П. Позиція України у новоствореній державі: 20-і роки кризь призму 90-х. *Український історичний журнал*. 1993. № 1. С. 3–15.
9. Олійник М.М. Політика державних та партійних органів України щодо приватних підприємств у період НЕПу. *Український історичний журнал*. 2001. № 1. С. 16–30.
10. Пиріг О.А. Місце грошової реформи 1922–1924 рр. у здійсненні нової економічної політики. *Український історичний журнал*. 2000. № 3. С. 92–102.
11. Кульчицький С. Утворення СРСР: нові погляди. Режим доступу: http://shron2.chtyvo.org.ua/Stanislaw_Kulchytskyi/Utvorennia_SRSR_novi_pohliady.pdf
12. Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928) : колективна монографія / відп. ред. С. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. Том 2. 599 с.
13. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи комуністичного “раю” / заг. ред. Г. Єфіменка ; авт. кол.: Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. Харків, 2017. 352 с.
14. Фролов М. О. Керівництво Радянської України у процесі утворення СРСР (1922–1923 рр.). *Гілея*. № 26. 2009. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_26/

Тема II. Утвердження тоталітарного режиму в СРСР і УСРР (1929–1939)

Заняття 1

1. Сталінська політика індустріалізації в УСРР.
2. Методи та наслідки колективізації в радянській Україні.
3. Голодомор-Геноцид 1932–1933 рр.

Методичні поради

Вивчення теми доцільно розпочати з аналізу стану господарства в УСРР у середині 20-х рр. ХХ ст. З'ясуйте, які причини спонукали більшовицьке керівництво проголосити курс на індустріалізацію, в ході якої передбачалося виконання цілого ряду завдань, визначте їх. Покажіть труднощі, які неминуче виникали в реалізації індустріалізації, зокрема у нагромадженні коштів, дискусії з цих питань у партійно-державному керівництві, рішення з цих питань, прийняті на квітневому 1926 р. пленумі ЦК, XV партійній конференції та XV з'їзді ВКП (б), прийняття першого п'ятирічного плану. Обов'язково необхідно звернути увагу на місце України у здійсненні політики індустріалізації. У 1929 р. Й.Сталін розправившись з опонентами, домігся переходу до форсування індустріалізації, перегляду і збільшення планових показників, що загострило проблему нагромадження коштів, зміни основних джерел фінансування, переходу до командно-адміністративного управління економікою. При вивченні третього питання необхідно звернути увагу на те, що відсутність матеріальних стимулів до праці зумовила заміну їх ідеологічними та репресивними стимулами. Далі необхідно проаналізувати процеси, які відбувалися у промисловому розвитку України, проаналізувати виконання в Радянській Україні перших п'ятирічок, стан промисловості України в кінці 30-х рр. ХХ ст. і високу ціну, яку заплатив український народ в ході реалізації сталінської політики індустріалізації.

З'ясуйте, чи була принципова різниця між кооперативами і колгоспами. Проаналізуйте постанову ЦК ВКП(б) в “Про підсумки радгоспного і колгоспного будівництва”, рішення листопадового пленуму ЦК ВКП(б) (1929). Зверніть увагу, що на пленумі ЦК була поставлена окремо доповідь С. Косіора “Про сільське господарство України і про роботу на селі”. Покажіть, які темпи колективізації

були визначені для України у постанові ЦК ВКП(б) від 5 січня 1930 р. “Про темпи колективізації та заходи допомоги держави колгоспному будівництву”. Покажіть, якими методами здійснювалася політика форсованої колективізації. Охарактеризуйте політику ліквідації “куркульства” як класу, виділіть її етапи. Висвітліть як розв’язувалася проблема управління сільським господарством. Продемонструйте масштаби репресії сталінської влади проти селянства. З’ясуйте, чи відбувався опір селян, і в яких формах.

При вивченні третього питання необхідно простежити, як репресивна політика більшовицької влади, позбавлення селянства стимулів до праці і її результатів призвело до деградації сільського господарства. Визначте політичні й економічні причини голоду 1932–1933 рр. Вивчаючи масштаби і прояви Голодомору, доведіть, що це був спланований режимом геноцид щодо українського народу.

Заняття 2

1. Політика українізації та розвиток національних меншин.
2. Ознаки сталінської тоталітарної системи в Україні.
3. Повсякдення населення республіки.

Методичні поради

При вивченні першого питання потрібно висвітлити обставини та причини, які зумовили запровадження правлячою партією політики коренізації, “українізації” в Україні. Розкрийте конкретні шляхи її здійснення, а також заходи щодо задоволення культурних і державних потреб національних меншин. Зверніть увагу на те, що, оскільки в ході українізації здійснювалася і політика забезпечення інтересів національних меншостей, ця політика сприяла гармонізації міжнаціональних відносин у республіці. Покажіть причини обмеження та згортання “українізації”. Доведіть, що спущена згори національна реформа, мислилася як тимчасовий захід, спрямований насамперед на зміцнення позицій радянської системи в Україні.

У другому питанні доведіть, що правова політика більшовицької партії стосовно опозиційних громадсько-політичних сил полягала у закріпленні однопартійної політичної системи. Покажіть, як знищувались опозиційні партії і встановлювалося єдиновладдя, тотальний контроль за функціонуванням громадсько-політичних об’єднань. Охарактеризуйте методи та засоби, які використовувала

радянська система у боротьбі з церквою та духовенством. Прослідкуйте процес становлення, функціонування та знищення УАПЦ. усвідомити сутність моделі суспільства, яке було збудоване на кінець 30-х рр. ХХ ст. в Україні, а саме тоталітаризму. Виокремте причини, хвилі сталінського терору в Україні. Проаналізуйте наростання “звинувачень”, “викривань” фальсифікованих судових процесів, розгром міфічних “центрів” і “блоків”, знищення національної української інтелігенції, захоплення репресіями членів та структур самої більшовицької партії.

У третьому питанні окресліть демографічні, національні та соціальні зміни у структурі населення України 1920–1930-х рр. Повсякдення населення у радянській Україні розгляньте через більшовицьку соціальну доктрину: охарактеризуйте його на підприємствах і новобудовах, у колгоспному селі, окресліть особливості повсякдення етнічних громад, номенклатурних працівників та інтелігенції, студентства, православного духовенства, становище дітей.

Рекомендовані джерела інформації

1. Білас І. Репресивно-командна система в Україні 1917–1953 р. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2-х книгах. Київ : “Військо України”, 1994. Кн. 2. Документи і матеріали. 424 с.
2. Брехунець Н. Репресії сталінського режиму проти Української автокефальної православної церкви у 1937 році. Режим доступу: <http://ephshair.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/3371>
3. Верменич Я. В. Національна реформа 20–30-х рр. в Україні: підсумки, політичні наслідки, уроки. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Київ : Інститут історії України НАН України, 2004. №11. С. 210–224.
4. Голодомор 1932–1933 років в Україні. Документи і матеріали. Київ : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007. 1128 с.
5. Гриневич Л. Хроніка колективізації та голодомору в Україні: 1927–1933. Т.1: Початок надзвичайних заходів. Голод 1928–1929 рр. Кн.1. Київ, 2008. 552 с.; Кн.2. Київ, 2012. 680 с.; Кн. 3. Київ, 2012. 264 с.
6. Гуцало Л. В. Національно-територіальне районування в УСРР (20–30-ті роки ХХ ст.). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 227 с.
7. Електронний архів Голодомору в Україні 1932–1933 рр. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=_Holod
8. Єременко Т. Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті рр. ХХ ст. *Історичні зошити Ін-ту історії України НАНУ*. Київ, 1994. 74 с.
9. Єфіменко Г. Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938). Київ : Інститут історії України, 2001. 304 с.

10. Єфіменко Г. Г. Радянська модернізація 1920–1930-х рр. (До постановки проблеми у світлі аналізу досліджень сучасних російських істориків). *Український історичний журнал*. 2002. № 5. С. 3–24.
11. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920–1930-х років: соціальний портрет та історична доля. Київ : “Глобус”, 1992. 176 с.
12. Касьянов Г., Даниленко В. Сталінізм і українська інтелігенція. Київ : “Наукова думка”, 1991. 96 с.
13. Киридон А. Час випробування: держава, церква, суспільство в радянській Україні 1917–1930-х років. Тернопіль. 2005. 384 с.
14. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1920 – 1939 рр.). Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 320 с.
15. Кульчицький С. Невідома Україна. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. Київ : Наш час, 2008. 424 с.
16. Кульчицький С. В. Голодомор 1932–1933 рр.: механізми сталінського терору. *Український історичний журнал*. 2007. № 4. С. 4–26.
17. Кульчицький С.В. Криза колгоспного ладу *Український історичний журнал*. 2003. № 5. С. 5–25.
18. Левчук Н., Боряк Т., Воловина О., Рудницький О., Ковбасюк А. Втрати міського й сільського населення України внаслідок Голодомору в 1932–1934 рр.: нові оцінки. *Український історичний журнал*. 2015. № 4. С. 84 – 112.
19. Марочко В., Мовчан О. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні : Хроніка. Київ, 2008. 294 с
20. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20–30-ті роки): коренізація і денаціоналізація. *Український історичний журнал*. 1999. № 1. С. 41–55.
21. Ніколюк Т. А. Позаекономічні стимули мотивації праці робітників України в 1929–1933 рр. *Український історичний журнал*. 1999. № 4. С. 51–64.
22. Пащенко В, Киридан А. Більшовицька держава і православна церква в Україні (1917–1930-ті роки.). Полтава : Вид-во Полтавського державного педагогічного університету ім. В. П. Короленка. 240 с.
23. Прокіп Н. З. Форми і методи більшовицького терору на Україні у 1920–1930-х рр. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Держава та армія*. 2013. № 752. С. 139–145.
24. Сергійчук В.І. “Українізація Росії”. Політичне ошуканство українців Росії більшовицькою владою в 1923–1932 роках. Київ : Українська видавнича Спілка, 2006. 336 с.
25. Справа “Польської Організації Військової” в Україні. 1920–1938 рр. / упоряд.: С. А. Кокін, Р. Ю. Подкур, О. С. Рубльов. Київ : Головна редколегія науково-документальної серії книг “Реабілітовані історією”, 2011. 453 с.
26. Тарапон О. Демографічний, національний та соціальний склад населення УСРР–УРСР 1920–1930-х рр. у розрізі повсякденного життя. *Наукові записки з української історії*. 2012. Вип. 32. С. 126–137.
27. “Українізація” 1920–30-х років: передумови, здобутки, уроки / відповідальний редактор В. А. Смолій ; авторський колектив: В. М. Даниленко

(кер. авт. кол.), Я. В. Верменич (заст. кер. авт. кол.). Київ : Інститут історії України, 2003. 392 с.

28. Українське радянське суспільство 30-х рр. ХХ ст.: нариси повсякденного життя колективна монографія / відп. ред. С. В. Кульчицький. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. 786 с.

29. Український голокост 1932–1933: Свідчення тих, хто вижив. Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2004. 439 с.

30. Ченцов В. В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1999. 480 с.

31. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ століття) Київ : Асоціація “Україна”, 1995. 214 с.

32. Шитюк М. М. Еволюція репресивно-каральної системи в радянській Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 3. С. 128–143.

33. Якубова Л. Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України 20–30-ті: коренізація і денаціоналізація. *Український історичний журнал*. 1998. № 6. С. 22–37.

Тема III. Західноукраїнські землі у 20–30-х рр. XX ст.

Заняття 1

1. Соціально-економічне становище українських земель у складі Польщі Румунії, Чехословаччини.

2. Політичне становище українських земель складі цих держав. Національно-визвольний рух.

3. Українське питання на передодні Другої Світової війни. Карпатська Україна.

Методичні поради

При підготовці до заняття з цієї теми необхідно звернути увагу на те, що після закінчення Першої світової війни, розпаду могутніх імперій частина українських земель опинилася поза межами радянської України – у складі інших держав. Готуючи перше питання першого заняття, з'ясуйте, які українські землі увійшли до складу Польщі, Румунії та Чехословаччини, їхній політичний статус, етнічний склад. Відтак необхідно проаналізувати та порівняти економічний розвиток українських земель у складі цих держав, виділіть соціальні групи і їхнє становище. Окремо варто зупинитися на діяльності кооперативного руху як знарядді самоврядування й економічного самозахисту українського населення.

При вивченні другого питання зверніть увагу те, що було спільного у політиці правлячих кіл трьох держав, до яких входили західноукраїнські українські землі, і чи була специфіка політики в певних сферах, зокрема, Польщі, Румунії, Чехословаччини. Відтак необхідно простежити розвиток політичного життя на західноукраїнських землях, що входили до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини. Зверніть увагу на виникнення і діяльність політичних партій, їхній політичний спектр, діяльність громадських організацій і об'єднань, форми національно-визвольного руху.

У третьому питанні з'ясуйте вплив українського питання на міжнародні відносини напередодні Другої світової війни. Доведіть, що проголошення незалежності Карпатської України було логічним кроком у процесі національного самоусвідомлення українського населення Закарпаття. Цей акт став частиною боротьби українців за право на самовизначення після розпаду Австро-Угорської імперії та з

огляду на політичні зміни у Європі напередодні Другої світової війни. Доведіть, що Карпатська Україна суттєво вплинула на актуалізацію загальноукраїнської проблеми, надавши динамізму діяльності силам українського національно-визвольного руху.

Рекомендовані джерела інформації

1. Бесараб О. Августин Волошин: нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України. Ужгород : Говерла, 2006. 151 с.
2. Васирина Н. Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій. Ужгород : Карпати, 2008. 224 с.
3. Васюта І. К. Кульчицький С. В. Політична історія Західної України (1918–1939). Львів : Каменяр, 2006. 335 с.
4. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів – Хуст : ЗУКЦ, 2004. 414 с.
5. Вегеш М. Карпатська Україна: документи і факти. Ужгород : Видавництво Карпати, 2004. 432 с.
6. Вегеш М. Токар Ю. Карпатська Україна на шляху державотворення. Ужгород : Карпати, 2009. 448 с.
7. Гордасевич Г.Л. Степан Бандера: людина і міф. Львів : “Апріорі”, 2008. 208 с.
8. Качараба С. Еміграція з Західної України (1919–1939). Львів : Львівський національний ун-т ім. І.Франка, 2003. 416 с.
9. Кентій А. Організація українських націоналістів. Київ : Інститут історії НАН України, 2001. 201 с.
10. Кисіль З. В. Українське воєнно-історичне товариство (1920–1939 рр.). *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 100–112.
11. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. Київ : Наукова думка, 1995. Т. 1. 1939–1953. 748 с.
12. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1920–1939 рр.). Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. Т. 11. 320 с.
13. Литвин М. Р., Луцький О. І., Науменко К. Є. 1939. Західні землі України. Львів : Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича НАН України, 1999. 150 с.
14. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр. Б/м., 1955. 371 с.
15. Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України. Київ : Темпора, 2010. 152 с.
16. Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1934). Київ : Інститут історії НАН України, 2004. 648 с.

17. Соляр І. Українське-національно демократичне об'єднання. Перший період діяльності (1925–1928 рр.). Львів : Інститут історії НАН України, 1995. 72 с.
18. Соляр І. Я. Радянофільство у Західній Україні (1920-ті рр.) / І. Я. Соляр. *Український історичний журнал*. 2009. № 1. С. 143–160.
19. Стоколос Н. Г. Політика урядів міжвоєнної Польщі (1918–1939 рр.) щодо православної церкви й українців. *Український історичний журнал*. 2005. № 5. С. 59–81.
20. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. *Сучасність*. 1994. Ч. 2. С. 77–92.
21. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст. *Записки НТШ*. Т. 222. С. 111–145.
22. Швагуляк М.М. “Пацифікація”. Польська репресивна акція в Галичині 1930 р. і українське суспільство. Режим доступу. <https://robotdreams.cc/uk/blog/277-zachem-izuchat-php>.

Тема IV: Україна в період Другої світової війни (1939–1945)

Заняття 1

1. Українське питання на початку Другої світової війни. Радянізації західноукраїнських земель.
2. Початок німецько-радянської війни. Окупація території України.
3. Окупаційний режим Німеччини та її союзників в Україні.

Методичні поради

При підготовці першого питання подумайте, чому “українське питання” стало основою радянсько-німецького зближення напередодні Другої світової війни. Розкрийте зміст німецько-радянських договорів 1939 р. У цьому питанні необхідно розкрити зміни територіально-адміністративного устрою УРСР 1939–1940 рр. Покажіть характер політичних, соціально-економічних і культурних трансформацій в західних областях України цього періоду. Розкрийте репресивно-депортаційні акції більшовицької влади та їх наслідки. Обґрунтуйте погляд сучасної вітчизняної та зарубіжної історіографії на ці події.

Готуючи друге питання, необхідно звернути увагу на події початку німецько-радянської війни, характеристиці радянських і німецьких військових сил та їх дислокації, оперативних планів протиборчих сил. З’ясуйте політичні та стратегічні плани нацистської верхівки і їх союзників щодо України. Охарактеризуйте військові операції на території України 1941–1942 рр., покажіть їхні наслідки. Виділіть основні причини невдач Червоної армії в початковий період радянсько-німецької війни.

Основним завданням при висвітленні третього питання є визначення загарбницького характеру фашистського окупаційного режиму. Покажіть адміністративно-територіальне розчленування території України, формування адміністративно-окупаційного апарату, економічну експлуатацію та соціальну політику окупантів, винищення цивільного населення і військовополонених. Розкрийте особливості культурного і церковного життя під час окупації в Україні. Обговоріть дискусійну проблему колабораціонізму.

Заняття 2

1. Радянський партизанський і підпільний рух на окупованій території України.

2. Український національний рух опору на початку радянсько-німецької війни. Створення УПА.

3. Розгортання діяльності та політична еволюція ОУН-УПА 1943–1944 рр.

Методичні поради

У першому питанні потрібно виділити і пояснити зміст основних етапів розгортання радянського комуністичного підпілля та партизанського руху в Україні. З'ясуйте основні причини його слабкості в початковий період війни. Назвіть внутрішній устрій та основні форми діяльності радянських партизан. Визначте місце радянського руху Опору в балансі сил протиборчих сторін в Україні.

На початку відповіді на наступне питання потрібно показати, якими силами був репрезентований український визвольний рух напередодні та початку Другої світової війни, визначити характер взаємовідносин між ними. З'ясуйте причини та наслідки розколу в ОУН, значення Акта відновлення Української держави 30 червня 1941 р. Покажіть, що центром діяльності мельниківців став Київ, де було створено Українську Національну Раду. Розкажіть про репресивні заходи німецьких окупантів проти націоналістів, перехід їх на антинімецькі позиції та у підпілля. Створення та діяльність бульбівських партизанських угруповань. З'ясуйте, чому на початку війни українське підпілля утримувалося від збройної боротьби, а зосереджувало свою діяльність на підготовчих акціях. Розкрийте причини створення УПА, склад, структуру, територію її діяльності, військові операції проти ворога.

У третьому питанні покажіть, як змінювалися організаційні та ідеологічні засади ОУН(б) в роки війни. Для цього опрацюйте матеріали III Надзвичайного збору ОУН. Конкретизуйте питання, які розглядалися на Зборі, покажіть його рішення, які стосувалися програми ОУН(б) і тактику руху на майбутнє, назвіть, які з них свідчили про еволюцію і демократизацію ОУН. Постарайтеся пояснити, чому в документах III Збору покладалося чимало надій на об'єднання і боротьбу “поневолевих народів”. Розкажіть про Конференцію “поневолевих народів” Східної Європи й Західної Азії.

У третьому питанні розкрийте осінньо-зимові 1943–1944 рр. бої УПА проти німецьких окупантів та їх союзників, а також дії УПА на Сході України. Розгляньте дії дивізії “Галичина”, ставлення до цього УПА, бойові дії УПА проти німецьких окупантів і їх союзників у Галичині в 1944 р. Розкажіть про І Збір Української Головної Визвольної Ради (УГВР), розкрийте зміст основних документів, які були прийняті там: Платформу УГВР, Універсал УГВР. Зверніть увагу на боротьбу між УПА та радянськими партизанами. Протистояння між УПА і Червоною Армією та НКВС. З’ясуйте передумови та покажіть ескалацію українсько-польського протистояння в роки війни. Розкрийте діяльність УПА на Закарпатті 1944–1945 рр.

Заняття 3

1. Вигнання німецьких військ та їх союзників з України.
2. Внесок українців в розгром ворога.
3. Наслідки Другої світової війни для України.

Методичні поради

З’ясуйте, хід яких військових операцій розпочало вигнання німецьких окупантів з України. Розкрийте Донбаську операцію, Нікопольсько-Криворізьку, форсування Дніпра та звільнення Києва. При висвітленні цього питання потрібно зупинитися і на важливій за воєнно-політичними результатами Корсунь-Шевченківській операції 1-го та 2-го Українського фронтів, наступі радянських військ на півдні республіки а також на Рава-Руському та Львівському напрямках, Карпато-Ужгородській операції.

Готуючись до другого питання, потрібно мати на увазі, що з Україною пов’язувалися основні події на радянсько-німецькому фронті. Наведіть приклади самовідданої праці українців в тилу ворога на зміцнення обороноздатності країни. З’ясуйте, який був внесок у перемогу української еміграції, який відсоток українців був у радянському, національно-визвольному рухах опору, участь українців в європейському русі Опору, скількох українців було відзначено урядовими нагородами і медалями за мужність і хоробрість, званнями Героя Радянського Союзу.

У третьому питанні, доведіть, що Україна зазнала найбільших матеріальних і людських втрат у Другій світовій війні. Для цього

покажіть демографічні втрати, руйнування інфраструктури, економічні та культурні наслідки, репресивні заходи радянської системи, вплив на свідомість настрої і повсякдення населення радянської України. Наголосіть, що Покажіть причини розширення зовнішньополітичних функцій УРСР наприкінці війни. З'ясуйте, чи можемо говорити про те, що тоді республіка вийшла на міжнародну арену як суб'єкт міжнародних відносин. При цьому зверніть увагу на утворення і діяльність Народного комісаріату закордонних справ республіки, вступ УРСР до ООН, участь у міжнародних конференціях і організаціях.

Рекомендовані джерела інформації

1. Баран В., Токарський В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
2. Бульба-Боровець Т. Документи. Статті. Листи. Київ, 2011. 816 с.
3. Бульба-Боровець Тарас. Армія без держави. Слава і трагедія Українського повстанського руху. Спогади. Київ : Книга роду, 2008. 318 с.
4. Гончаренко О. М., Куницький М. П., Лисенко О. Є. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату “Україна” та “військової зони”. 1941–1944 рр. Київ : Інститут історії України, 2014. 151 с.
5. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади : у трьох томах. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Т. 1. 1939–1953. 752 с
6. Дерейко І. І. Місцеві формування німецької армії та поліції у Райхскомісаріаті “Україна” (1941–1944 роки). Київ : Інститут історії України, 2012. 174 с.
7. Дзьобак В. Тарас Боровець і Поліська “Січ. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 1994. № 1. С. 124–139 ; 1995. № 1–2. С. 39–59.
8. Довгополий Я. Українці на примусових роботах в Третньому Рейху. *Всесвіт*. 2001. № 3–4. С. 127–129.
9. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). Дрогобич : Посвіт, 2016. 696 с.
10. Ільюшин І. І. До питання про волинську трагедію в 1943–1944 рр. *Український історичний журнал*. 2003. № 3. С. 115–124.
11. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів 1920–1956. Історико-архівні нариси (в 2 томах). Київ : Центральний державний архів громадських об'єднань України. 2005. Т. 1. 332 с.; 2008. Т. 2. 415 с.
12. Кентій А. В. Лозицький В. С. Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944). Київ : Генеза, 2005. 408 с.
13. Кентій А. Українська повстанська Армія в 1942–1943 рр. Київ : Інститут історії НАН України, 1999. 287 с.

14. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху (40–50-х рр. ХХ ст.). Львів : Видавництво Львівського національного університету ім. І. Франка, 2000. 305 с.

15. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів : Добра справа, 200. 464 с.

16. Коваль М., Єстров І. Економічна експансія третього рейху в Україні. *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 136–148.

17. Коваль М. В. 1941-й рік. Проблеми історичної пам'яті. Трагедія 1941 р. у контексті історіографічних переоцінок. *Український історичний журнал*. 2001. № 3. С. 69–91.

18. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 336 с.

19. Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк. Львів : Наукове товариство імені Т. Шевченка, 1993. 660 с.

20. Крикніцький О. П. Військова операція Червоної Армії з анексії Північної Буковини і Бессарабії (червень-липень 1940 р.). *Український історичний журнал*. № 1. 2009. С. 143–160.

21. Кульчицький С. Історичний висновок про діяльність ОУН-УПА. *Сучасність*. 2001. № 2. С. 50–59.

22. Макарчук С. Втрати населення Галичини в роки Другої світової війни (1939–1945). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2000. Вип. 35–36. С. 321–343.

23. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952. Документи і матеріали. Репринтне видання. Львів, 1991. 448 с.

24. Втрати України під час Другої світової, завдані нацистами та комуністами. Режим доступу. <https://texty.org.ua/projects/103853/pole-bytvu-ukrayina-druha-svitova-vijna/>

25. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси. С. В. Кульчицький (відп. ред.). Київ : Наук. думка, 2005. 495 с.

26. ОУН в світлі постанов Великих зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр. Б. м., 1955. 371 с.

27. Патриляк І. К. Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду Київ ; Ніжин : Вид. ПП Лисенко М. М., 2010. 590 с.

28. Патриляк І. К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. Львів : Часопис, 2012. 512 с.

29. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні. Національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х рр. Київ : Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. 519 с.

30. Сергійчук В. Нескорена церква. Київ : Дніпро, 2001. 496 с.

31. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. Київ : Дніпро, 1996. 496 с.

32. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. Тернопіль : Кн.-журн. видавництво, 1997. 440 с.

33. Сливка Ю. Україна в Другій світовій війні: національно-політичний та міжнародно-правовий аспекти. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 3–4. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. С. 19–26.

34. Україна в Другій світовій війні у документах німецьких архівних матеріалів (вибрав і впорядкував В. Косик) : у 3-х т. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. 1999.

35. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець, В. М. Литвин, О. Є. Лисенко (відп. ред.). Київ : НВП “Видавництво “Наукова думка, НАН України”, 2011. Кн. 1. 735 с.; Кн. 2. 943 с.

36. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. *Збірник документів і матеріалів*. Львів. – Київ : Піраміда, 2001. 556 с.

Тема V: Україна в перші повоєнні роки (1945–1953)

Заняття 1

1. Відновлення сталінської системи в повоєнній УРСР. Культурно-ідеологічні процеси у повоєнні роки.

2. Відбудова промисловості республіки. Становище сільського господарства. Голод 1946–1947 рр.

3. Повоєнне повсякдення населення України.

Методичні поради

При розгляді першого питання зосередьте увагу на відновленні та посиленні сталінського режиму. Покажіть відбудову партійних структур у республіці відразу після відступу німецьких військ, систему влади та управління, як громадяни оцінювали їх. Розкрийте основні завдання, етапи, методи, напрями, ідеологічних кампаній, так званої “ждановщини” в Україні. Особливу увагу приділіть кампанії боротьби з М. Грушевським та його школою. Доведіть, що це, по суті, була боротьбою з правдивою та об’єктивною історією України, відгомін якої ми відчуваємо і в сучасних умовах. Покажіть наслідки ідеологічний тиску та репресивних заходів сталінського режиму на розвиток української культури, становище української інтелігенції.

При висвітленні другого питання необхідно з’ясувати основні труднощі відбудови промисловості, а також характерні риси відбудовчих процесів в Україні. Доведіть, що результати відбудовчого періоду були неоднозначними. Зокрема, зверніть увагу на те, чи можемо ми довіряти радянським статистичним даним. Аналізуючи становище в сільському господарстві у повоєнні роки, потрібно з’ясувати, чому аграрний сектор економіки УРСР, на відміну від індустріального, довго залишався у занедбаному стані. На основі джерельного матеріалу розкрийте причини, територію поширення, наслідки голодомору 1946–1947 рр. в Україні.

У третьому питанні спочатку виокремте основні напрями соціальної політики радянської системи та групи радянського повоєнного соціуму в Україні. Окремо охарактеризуйте становище партійно-державної номенклатура повоєнної України її освітньо-культурний рівень, повсякденне життя. Прослідкуйте динаміку кількісно-якісних параметрів науково-педагогічної інтелігенції, рівень та якість життя науковців і викладачі їхній морально-

психологічний стан. Визначте місце студентства в соціальній структурі радянської України. Доведіть, що репатріанти та вороги “народу” стали маргінальними групами українського суспільства. Відтворіть, яким було повоєнне українське село.

Заняття 2

1. Соціально-економічні трансформації в західних областях України у перші повоєнні роки.

2. Національний рух опору на західноукраїнських землях (1945–середина 50-х рр. ХХ ст.).

3. Репресивні акції сталінського режиму в краї.

Методичні поради

Розгляд першого питання необхідно починати з того, що радянська влада, намагаючись якнайшвидше інтегрувати західноукраїнські землі до складу Союзу, хотіла провести індустріалізацію, колективізацію, уніфікацію культури в регіоні. Розгляньте програму індустріалізації західноукраїнських земель на основі урядових постанов та її реальні результати. Окремо доцільно зупинитися на особливостях кадрової політики в західних областях України та її наслідках у цей період. На основі документального матеріалу продемонструйте, що повоєнна колективізація областей України здійснювалася за допомогою засобів примусу, залякування, провокацій, репресій і депортації. Необхідно показати і суперечливі зміни у розвитку освіти, науки, мистецтва, охорони здоров'я на західноукраїнських землях у повоєнний період.

У другому питанні доведіть, що після закінчення радянсько-німецької війни діяльність ОУН та УПА при підтримці місцевого населення була спрямована на те, щоб перешкодити встановленню тоталітарного режиму в краї. Доведіть, що перший етап боротьби національно-визвольних сил (1945–1946) був позначений відкритими протистояннями великих з'єднань, ар'єргардними боями. Другий (1947–1950) – зміною тактики: переважно підпільна боротьба, удари невеликих бойових груп, а третій (1951 – середина 50-х рр.) – спадом активності.

Розкриваючи репресивну політику радянської системи в західних областях України у перші повоєнні роки, потрібно з'ясувати також основні причини наступу сталінського тоталітарного режиму

на Українську греко-католицьку церкву (УГКЦ). Показати основні етапи та методи нищення церкви в Галичині та Закарпатті. Висвітлюючи депортаційно-переселенські процеси, можна скористатися таким планом:

1) вересень 1944 – серпень 1945 рр. – “добровільне переселення”;

2) вересень 1945 – серпень 1946 рр. – “насильницька депортація”;

3) квітень – липень 1947 р. – операція “Вісла”.

Обов’язково треба звернути увагу на завдання, методи та наслідки депортаційно-переселенських акцій сталінського режиму.

Рекомендовані джерела інформації

1. Баран В. Україна 1950–1960-рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів : Ін-т українознавства ім. Крип’якевича, 1996. 448 с.

2. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991). Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2003. 670 с.

3. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). Київ : Альтернативи, 1999. 304 с.

4. Бек К. Відновлення сталінської системи в повоєнній УРСР. *Український історичний журнал*. 2012. № 4. С. 127–140.

5. Білас І. Репресивно-командна система в Україні 1917–1953 р. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2-х книгах. Київ : “Військо України”, 1994. Кн. 2. Документи і матеріали. 424 с.

6. Веселова О. Українське суспільство в 1945–1953 рр. : ідеологізація по-сталінськи. *Історичний журнал*. 2005. № 1. С. 88–96.

7. Веселова О. М. Післявоєнна трагедія. Голод 1946–1947 в Україні. *Український історичний журнал*. 2006. № 6. С. 98–125.

8. Воронов І. О., Пилявець Ю. Г. Голод 1946–1947 рр. Київ : Тов-во “Знання” УРСР, 1991. 48 с.

9. Дашкевич Я. Боротьба з Грушевським та його львівською школою за радянських часів. *Український історик*. 1–4 (128–131). Вік XXXIII. Нью-Йорк, Торонто, Київ, Львів, Мюнхен, 1996. С. 88–142.

10. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади : у трьох томах. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1996. Т. 1. 1939–1953. 752 с.

11. Ільницький М. Драма без катарсису : сторінки літературного життя Львова першої половини ХХ століття. Львів : Місіонер, 1999. 212 с.

12. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів : Вид-во “Каменярь”, 2000. 304 с.

13. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів : Добра справа, 2003.
14. Літопис Голготи України. Т.1. Спогади політв'язнів, репресованих і переслідуваних. Львів: Редакція Літопису Голготи України, 1993. 245 с. Літопис Голготи України. Т. 2. Репресована церква. Дрогобич : Відродження, 1994. 526 с.
15. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. 1. Львів : Просвіта, 1993. 800 с.; Кн. 2. Львів : Галицька видавнича спілка, 1997. 664 с.
16. Макарчук С. А. Переселення поляків із західних областей України в Польщу у 1944–1946 рр. *Український історичний журнал*. 2003. № 3. С. 103–115.
17. Марусик Т. Західноукраїнська гуманітарна інтелігенція : реалії життя та діяльності (40–50-ті рр. ХХ ст.). Чернівці : Рута, 2002. 463 с.
18. Патриляк І. К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. Львів : Часопис, 2012. 512 с.
19. Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Ч. 1. Полтава : Б.в., 1997. Ч. 1. 1997. 354 с.
20. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.) : колективна монографія : у 3-х частинах / відп. ред. В. М. Даниленко. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. Ч. 3. 336 с.
21. Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції 20–50-ті роки ХХ ст. Київ : Наукова думка, 1994. 350 с.
22. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні. Національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50 х рр. Київ : Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. 519 с.
23. Сворак С. Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.). Київ : Правда Ярославічів, 1998. 235 с.
24. Сергійчук В. Депортації поляків з України. Невідомі документи про насильницьке переселення більшовицькою владою польського населення з УРСР в Польщу в 1944–1946 роках. Київ : Українська Видавнича Спілка, 1999. 192 с.
25. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ : Дніпро, 1998. 944 с.
26. Сірук Н. М. Ідеологічний нагляд за культурною сферою України (друга половина 40-х – початок 50-х років ХХ ст.). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2014. Вип. 20 (2). С. 117–121.
27. Уткін О. І. Львівський церковний собор 1946 р. в контексті тогочасних політичних реалій. *Український історичний журнал*. 1998. № 5. С. 89–100.
28. Якубець А. До питання про причини та суть адміністративної реформи в УРСР 1946–1947 рр. *Мандрівець*. 2016. № 2. С. 51–56.
29. Ярош Б.О. Сторінки політичної історії західноукраїнських земель (30–50-ті рр. ХХ ст.). Луцьк : Редакційно-видавничий відділ “Вежа” ВДУ ім. Л.Українки, 1999. 184 с.

Тема VI: Україна в умовах десталінізації (1953–1964)

Заняття 1

1. Прояви десталінізації в Україні.
2. Спроби реформування сільського господарства. Промисловий розвиток України.
3. Соціальної політика та повсякдення населення УРСР в період відлиги

Методичні поради

При вивченні першого питання спочатку розкрийте боротьбу за владу у вищих ешелонах партійного керівництва СРСР після смерті Сталіна, кадрові зміни в Україні, перші амністії. Окремо проаналізуйте кампанію щодо святкування “300-річчя возз’єднання України з Росією” та перехід Криму до УРСР. Особливу увагу необхідно приділити XX з’їзду КПРС. При цьому потрібно з’ясувати, чому критика культу особи Сталіна хоч і була різкою, але недостатньо глибокою. Охарактеризувати зміст третього етапу десталінізації, який розпочався після XXI з’їзду КПРС (жовтень 1961 р.) і завершився усуненням М. Хрущова від влади (жовтень, 1964 р.). Покажіть на конкретних фактах наслідки нового політичного курсу для України.

При розгляді першого питання потрібно охарактеризувати стан сільського господарства УРСР на початку 50-х рр. XX ст. та заходи щодо його реформування. Окремо проаналізуйте вплив аграрної політики М. Хрущова на сільське господарство України, а саме програми освоєння цілинних і перелогових земель, розширення площ посівів кукурудзи, тваринницька, укріплення колгоспів. З’ясуйте причини краху надпрограм. Аналізуючи промисловий розвиток зупиніться на заміні управління промисловістю, створенні територіальних рад народного господарства – раднаргоспів. Доцільно показати функціонування їх на прикладі одного з раднаргоспів, що діяли на території України. Важливо зупинитися і на характеристиці основних галузей промисловості республіки.

При висвітленні третього питання головну увагу треба зосередити на конкретних зрушеннях, які відбулися у соціальній політиці хрущовського періоду. Назвіть і охарактеризувати заходи, пов’язані з поліпшенням умов життя та праці населення. Доведіть, що

посилення соціальної складової у внутрішній політиці радянської держави в роки хрущовської “відлиги” не відповідало матеріально-фінансовим та науково-технічним можливостям, не сприяло зростанню матеріальної зацікавленості працівників у підвищенні продуктивності праці, її результативності.

Покажіть як змінилося повсякдення населення радянської України у період десталінізації, порівняйте його з повоєнним періодом.

Заняття 2

1. Культурно-релігійні процеси в УРСР в період хрущовської відлиги.
2. Феномен українського шістдесятництва.
3. Зародження дисидентського руху.

Методичні поради

Розкриваючи перше питання, визначте загальні риси духовного життя в Україні у хрущовську добу. Покажіть позитивні та негативні тенденції в освіті. З'ясуйте, як розгорталася дискусія про реформу школи в Україні, які її основні напрями та наслідки. Розкрийте визначальні риси і досягнення науки, медицини в Україні, розвиток літератури і мистецтва, покажіть, як атмосфера лібералізації позначилась на розвитку гуманітарних наук. З'ясуйте, як критика “культу особи” вплинула на політику влади щодо релігії та церкви, як це позначилося на релігійній ситуації в Україні, особливо в західних областях. Покажіть, чому відносно ліберальна політика властей щодо релігії та церкви тривала недовго.

На початку відповіді на друге питання треба окреслити основні передумови виникнення руху шістдесятників. Варто показати, з чого починається їхнє ідейне визрівання, їхню позицію щодо політичного і духовного життя. Далі необхідно розповісти про організацію та діяльність клубів творчої молоді у Києві і Львові, Зупиніться на окремих представниках покоління шістдесятників. З'ясуйте, які заходи влади вважаються кінцем “відлиги” в культурному житті України.

При підготовці до питання про зародження дисидентського руху необхідно мати на увазі, що хрущовська “відлига” породила надії й водночас принесла розчарування. Виділіть причини його виникнення

та особливості. Детально проаналізуйте на основі документального матеріалу програмні засади і діяльність дисидентських організацій: “Української робітничо-селянської спілки, “Об’єднаної партії визволення України” “Українського національного комітету”, “Реалістичного робітничого гуртка демократів”. Назвіть головні акції дисидентів протягом середини 1950-х – початку 1960-х. У цьому питанні покажіть також систему репресій влади проти опозиціонерів.

Рекомендовані джерела інформації

1. Бажан О. Г. Дисидентство в УРСР: спроба дефініції. *Магістеріум: історичні студії. НаУКМА*. Київ : Стилос, 2001. Вип 7. С. 27–31.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст. Київ : Рідний край, 2000. 616 с.
3. Бажан О. Зовнішньо-політичні акції СРСР у 50 – 80-ті рр. та їх вплив на розвиток опозиційного руху в Україні. *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВС-КДБ*. 2000. № 2–4. С. 515–525.
4. Баран В. Україна 1950–1960-рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів : Ін-т українознавства ім. Крип’якевича, 1996. 448 с.
5. Баран В. Україна після Сталіна: Нарис історії 1953–1985 рр. Львів : МП “Свобода”, 1992. 134 с.
6. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). Київ : Альтернативи, 1999. 304 с.
7. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква в катакомбах (1946–1989). *Ковчег. Збірник статей з церковної історії*. Львів, 1993. Ч. 1. С. 123–164.
8. Віртуальний музей: Дисидентський рух в Україні. Режим доступу: <http://museum.khpg.org/index.php>
9. Зайцев Ю. Д. Дисиденти: Опозиційний рух 60–80-х рр. *Сторінки історії України ХХ століття*. Київ, 1992. С. 195–235.
10. Зарецький О. Українські шістдесятники і хрущовська відлига в етнокультурному просторі СРСР. *Сучасність*. 1995. Ч. 4. С. 113–157.
11. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків : Фоліо, 2003. 144 с.
12. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. Київ : Либідь., 1995. 225 с.
13. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. Київ : Наукова думка, 1996. Том II. 1953–1966. 919 с.
14. Кульчицький С. В. ХХ з’їзд КПРС – переломний пункт в історії радянського комунізму. *Український історичний журнал*. 2006. № 2.
15. Курносов Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Київ, 1995.

16. Лук'яненко Л. Г. Сповідь у камері смертників. Київ, 1991.

17. Пащенко В. Православ'я в новітній історії України. Полтава : Вид-во "Полтава", 2001. Ч. 2. 736 с.

18. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин ; авт. кол.: О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; НАН України. Інститут історії України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : Видавництво "Ніка-Центр", 2008. 988 с.

19. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х рр. Київ, 1998. 720с.

20. Шаповал Ю. І. В. В. Щербицький: особа і політика серед обставин часу . *Український історичний журнал*. 2003. № 1. С. 118–129.

21. Шаповал Ю. І. Петро Шелест. Харків : Фоліо, 2013. 127 с.

22. Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. Спогади, щоденники, документи, матеріали. Київ : Генеза, 2003. 808 с.

Тема VII: Україна в період загострення кризи радянської системи (1965–1985)

Заняття 1

1. Наростання кризи в суспільно-політичному житті.
2. Опозиційний рух в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр.
3. Становище української культури.

Методичні поради

Вивчення теми потрібно розпочати з характеристики політичного становища в СРСР після приходу до влади Л. Брежнєва, з'ясувати як це відобразилося на ситуації в Україні. Охарактеризуйте та порівняйте діяльність двох республіканських компартійних лідерів Петра Шелестата і Володимира Щербицького. Важливо виділити та розкрити кризові тенденції в державному управлінні в цей період, показати деградацію тоталітарного режиму. Доведіть, що Конституція УРСР 1977 р. гарантувала тільки на папері широкі політичні й економічні права громадян.

У другому питанні варто виділити причини активізації опозиційного руху в середині 60–80-х рр. ХХ ст. Покажіть, яке значення для боротьби з тоталітарним режимом мав “Самвидав”. Спробуйте визначити основні течії дисидентського руху в Україні. Доведіть, що він є складовою національно-визвольного. Прослідкуйте діяльність Українського національного фронту (УНФ), зародження правозахисного руху, створення та діяльність Української Гельсінської групи. Покажіть особливості інших рухів: загальнодемократичного, релігійного, за свободу пересування, кримських татар за повернення до Криму, за соціальні та економічні права. Покажіть форми і методи боротьби радянської системи з опозиційним рухом, доведіть, що саме в Україні репресії проти інакомислячих були найжорстокішими.

Розкриваючи третє питання, зверніть увагу на те, що політика в галузі культури у середині 60-х рр. ХХ ст. ще відзначалася відносним лібералізмом. Це можна довести на прикладі розвитку українського кіномистецтва в цей період. Покажіть на конкретних фактах, що два

десятиріччя “застою” характеризуються стрімким наростанням русифікації у всіх сферах культурного життя. Охарактеризуйте творчість письменників, музичне і кіномистецтво. З’ясуйте, який вплив мав ідеологічний пресинг на творчий процес. Окремо зупиніться на розвитку освіти, стані науки у роки “застою”.

Заняття 2

1. Аграрна політика, становище в сільському господарстві УРСР.
2. Невдалі спроби запровадження господарської реформи. Кризові процеси в індустріальній сфері.
3. Соціальна політика в добу розвинутого соціалізму, повсякдення населення УРСР.

Методичні поради

Готуючись до першого питання, виділіть основні напрямки аграрної політики в цей період: електрифікація, хімізація, меліорація і механізація. Покажіть шляхи її реалізації та результати. Розкрийте структуру сільського господарства в УРСР цього періоду, особливості управління ним. Для того, щоб з’ясувати причини низької ефективності колективізованого й одержавленого господарювання на селі, потрібно порівняти його продуктивність з віддачею особистих підсобних господарств. Розкрийте суть та провал Продовольчої програми, яка була прийнята на пленумі ЦК КПРС у травні 1982 р.

Вивчення другого питання рекомендується розпочати з відновлення галузевої системи управління промисловістю України через союзні і союзно-республіканські міністерства. Розгляньте основні напрями економічної реформи в СРСР (1965), її суперечності та результати в Україні. Подумайте, чи можна погодитися з твердженнями, що період реформування 1966 – поч. 70-х рр. ХХ ст. виявився одним із найрезультативніших. Проаналізуйте також основні причини, які деформували й уповільнювали економічний розвиток України. Розкрийте причини та наслідки погіршення екологічної ситуації в республіці.

У третьому питанні потрібно показати особливості соціальної структури населення УРСР епохи застою, демографічну ситуацію у республіці. В цей період в українському соціумі існувала диспропорція між ресурсами товарів для населення і грошовими

доходами громадян – поясність з чим це пов'язано. Подумайте, чому явище дефіциту було потужним чинником соціальної стратифікації у радянському суспільстві. Зверніть увагу на доходи населення, умови побуту, рівень охорони здоров'я в цей період.

Рекомендовані джерела інформації

1. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст. Київ : Рідний край, 2000. 616 с.
2. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр. Київ : Вид. дім “Альтернативи”, 1999. 304 с.
3. Віртуальний музей: Дисидентський рух в Україні. Режим доступу: <http://museum.khpg.org/index.php>
4. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. Київ : Вид дім “Києво-Могилянська академія”, 2005. 336 с.
5. Зайцев Ю. Антирежимний рух (195 –1991). Львів : Історичні нариси / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. Львів, 1996. С. 543–610.
6. Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х років. Київ : Либідь, 1995. 221 с.
7. Кульчицький С. Боротьба кримських татар за повернення на Батьківщину (1956–1989 рр.). *Український історичний журнал*. 2018. № 2. С. 75–109.
8. Кульчицький С. В., Шаповал Ю.І . Україна в період загострення кризи радянської системи. *Український історичний журнал*. 2005. № 21–22. С. 31–45.
9. Курносів Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. ХХ ст.). Київ : Либідь, 1995. 221 с.
10. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин ; авт. кол.: О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; НАН України. Інститут історії України ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : Видавництво “Ніка-Центр”, 2008. 988 с.
11. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х рр.: у 2 т. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 1998. 720 с.
12. Русначенко А. М. Український національний фронт – підпільна група 1960-х рр. *Український історичний журнал*. 1997. № 4. С. 81–94.
13. Тронько П. Т. В. В. Щербицький (1918–1990 рр.). *Український історичний журнал*. 2003. № 1. С. 109–117.
14. Українська Гельсінська спілка (1988–1990 рр.) у світлинах і документах / упор. О. Ткачук. Київ : Смолоскип, 2009. 224 с. .
15. Українська Громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод : у 4 т. Харків, 2001. Т. 1: Особистості. 208 с.; Т. 2: Документи і матеріали. 9 листопада 1976 – 2 липня 1977. Харків, 2001. 196 с.; Т. 3: Документи і

матеріали. Серпень 1976 – 10 грудня 1978. Харків, 2001. 240 с.; Т. 4: Документи і матеріали. 10 грудня 1978 – 11 березня 1988. Харків, 2001. 256 с.

16. Українська загальнонародна організація (УНФ–2). Дослідження, документи, матеріали. : у 2 т. Т.1 / Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України ; упорядник і відповідальний редактор Ю. Д. Зайцев. Львів : Афіша, 2005. 704 с.

17. Український Національний Фронт: Дослідження, документи, матеріали / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Український інститут освітньої політики (Мюнхен) ; упоряд. М. В. Дубас, Ю. Д. Зайцев. Львів, 2000. 680 с.

18. Чорновіл В. Твори : у 10-ти томах. Київ : Смолоскип, 2003. Т. 1. “Правосуддя чи рецидиви терору?”, “Лихо з розуму”. Матеріали та документи 1965–1969 рр. 906 с.; Т. 2. Київ : Смолоскип, 2006. 976 с.

19. Шелест П. Справжній суд історії ще попереду. Спогади, щоденники, документи, матеріали. Київ : Генеза, 2003. 808 с.

20. Яремчук В. П. Історична наука в УРСР у “добу Шелеста”: до 100-річчя від дня народження П. Ю. Шелеста. *Український історичний журнал*. 2008. № 3. С. 149 – 162.

21. Шаповал Ю. І. В. Щербицький: особа політика серед обставин часу. *УІЖ*. 2003. № 1. С. 118–129.

22. Латиш Ю. В. Володимир Щербицький: людина та її епоха – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/uk/volodimir-sherbickij/>

Тема VIII: Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України (1985–1991)

Заняття 1

1. Перебудовчі процеси в Україні.
2. Суверенізація УРСР.
3. Проголошення незалежності України. Розпад СРСР.

Методичні поради

У першому питанні потрібно з'ясувати зміст та основні напрями політики реформ М. Горбачова. Виокремте основні етапи перебудови в Україні. З'ясуйте основні причини, чому Україна довгий час була “заповідником застою”. Доведіть, що однією зі складових перебудовчого процесу було економічне реформування. Зверніть увагу на проблеми, які виникли при практичному здійсненні економічних перетворень, доведіть, що реформа не змінила ситуації в економічній сфері республіки, і господарська криза глибоко вразила Україну, негативно вплинула на рівень життя населення. Покажіть який вплив мала політика гласності на зародження неформальної преси, виникнення громадських об'єднань, розгортання робітничого і страйкового рухів та рухів національних меншин в республіці. Підсумуйте форми прояву суспільно-політичної активності громадян України. Простежте процес легалізації Української греко-католицької церкви, відновлення Української автокефальної православної церкви. При розгляді питання назвіть політичні чинники, які сприяли утворенню на базі “неформальних” організацій і Руху нових політичних партій. Детально опрацюйте їхні програмні засади. Після цього виділіть і поясніть особливості й характерні риси багатопартійної системи України.

Готуючись до другого питання, проаналізуйте результат та значення березневої виборчої кампанії 1990 р в Україні, адже похитнулася монополія компартії на владу, уперше в історії Україна одержала демократично обраний парламент. Далі необхідно охарактеризувати склад парламенту, розстановку сил у ньому, боротьбу між представниками демократичного блоку і парламентською більшістю. Детально вивчити зміст прийнятої 16 липня 1990 р. “Декларації про державний суверенітет України”.

Бажано наголосити, що логічним продовженням Декларації став закон “Про економічну самостійну Українську РСР”, прийнятий 2 серпня 1990 року, визначте, які основні принципи економічної політики були закладені в ньому. При розгляді третього питання насамперед з’ясуйте політичну ситуацію в УРСР влітку 1991 р., якою була позиція українського керівництва і парламентарів щодо нового союзного договору. Висвітлюючи питання, необхідно розкрити плани військово-комуністичної хунти щодо України, а також позицію Л. Кравчука і членів Президії Верховної Ради УРСР, парламентарів, населення України. Виявіть наслідки серпнево-комуністичного путчу для України.

Третє питання рекомендується розпочати з доповіді про позачергову сесію Верховної Ради України 24 серпня 1991 р., яка прийняла низку надзвичайно важливих документів, серед яких – “Акт проголошення незалежності України”. Детально проаналізуйте ці документи. З’ясуйте, як пройшов республіканський референдум 1 грудня 1991 р., про що свідчила одностайна підтримка Акта проголошення незалежності України. Покажіть реакцію світового співтовариства, ближчих держав на ці події. Простежте перші кроки державотворення в Україні:

Прослідкуйте події, які свідчили про остаточний розвал СРСР, а саме: Ново-Огарьовський процес (14 листопада 1991 р.), зустріч лідерів Білорусії, України, Росії у Біловезькій Пущі під Брестом (7 грудня 1991 р.), зустріч керівників 11-ти незалежних держав колишнього СРСР в Алма-Аті (21 грудня 1991 р.). Проаналізуйте зміст основних документів і декларацій, прийнятих на цих політичних форумах, виділіть позицію України.

Рекомендовані джерела інформації

1. Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох (державотворчий процес 1985–1999 рр.). Київ : Експрес-об’ява, 2000. 295 с.
2. Бажан О. Г. Спроби протидії КДБ УРСР становленню та функціонуванню Народного руху України за перебудову. *Український історичний журнал*. 2010. № 1. С. 35–41.
3. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980 і рр. Київ : Вид. дім “Альтернативи”, 1999. 304 с.
4. Барановська Н. Чорнобильська трагедія. Нариси з історії. Н. Барановська. Київ : Інститут історії України, 2011. 254 с.

5. Барановська Н.П. Суспільний вимір Чорнобильської катастрофи. *Український історичний журнал*. 2006. № 2. С. 129–145.

6. Бардашевська Ю. Вплив соціально-економічних реформ на повсякденне життя міського населення України в період перебудови (1985–1991 рр.). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Історичні науки*. 2014. Вип. 19. С. 154–159.

7. Бойко О. Д. Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку. Київ : ІПіЕНД, 2002. 306 с.

8. Бойко О.Д Історичні обставини прийняття Декларації про державний суверенітет України. *Людина і політика*. 2002. № 4. С. 63–70.

9. Віртуальний музей: Дисидентський рух в Україні. Режим доступу: <http://museum.khpg.org/index.php>

10. Горбань Т. Ю., Коцур В. В. Робітничий рух на Донбасі у процесах суверенізації УРСР. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. Вип. 5 (61): вересень-жовтень. С. 294–304.

11. Народний Рух України: історія, ідеологія та політична еволюція (1989–2009) : матеріали круглого столу, присвяченого 20-й річниці створення Народного Руху України за перебудову (Київ, 22 вересня 2009 р.) Київ : Інститут історії України, 2010. 156 с.

12. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин; авт. кол.: О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; НАН України. Інститут історії України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : Видавництво "Ніка-Центр", 2008. 988 с.

13. Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху. Київ : Інститут історії України, 2009. 454 с.

14. Чорнобиль: Документи оперативної групи ЦК КПУ (1986–1988) / упор. О. В. Бажан, О. Г. Бажан, Г. В. Боряк, С. І. Власенко. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2017. 830.

15. Чорнобильська трагедія : документи і матеріали. Київ : Наукова думка, 1996. 70 с.

16. Шаповал Ю. Якубець О. Остання барикада: Володимир Щербицький під час «перебудови». Режим доступу: hron1.chtyvo.org.ua/

17. Шлях до незалежності: суспільні настрої в Україні кін. 80-х рр. ХХ ст. Документи і матеріали. До 20-ї річниці незалежності України / ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Г. І. Гончарук та ін. Київ : Інститут історії України, 2011. 626 с.

18. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин ; авт. кол.: О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; НАН України. Інститут історії України ; Інститут політичних і

етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : Видавництво “Ніка-Центр”, 2008. 988 с.

19. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х рр. : у 2 т. Київ : Вид-во імені Олени Теліги, 1998. 720 с.

Тема ІХ: Україна в умовах незалежності

Заняття 1

1. Державотворчі процеси в Україні на початковому етапі незалежності.
2. Політичний розвиток України в 1994–1999 роках.
3. Політична боротьба 1999–2004 р. “Помаранчева революція”.

Методичні поради

У першому питанні необхідно показати формування і функціонування трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової, на горизонтальному й вертикальному рівнях, пошуки шляхів і форм забезпечення ефективності їхньої діяльності, взаємовідносин. Розкрийте заснування Збройних Сил України. Ці питання необхідно висвітлити крізь призму прийняття відповідних правових норм, законів. Покажіть процес становлення і розвитку багатопартійності в цей період. Розкрийте політику президента Л. Кравчука. Потрібно звернути увагу на проблемами початкового етапу державотворення.

Розгляд другого питання розпочніть з причин, особливостей та результатів дострокових виборів до Верховної Ради України 27 березня 1994 р., покажіть, що процес зміни політичної влади завершили президентські вибори, які проходили у два тури в червні-липні 1994 р. Розкрийте основні риси політики президента Л. Кучми у 1994–1999 роках. Охарактеризуйте результати виборів до Верховної Ради України 1998 р. та президентських виборів 1999 р.

При висвітленні третього питання заняття необхідно показати, що з обранням вдруге президентом Л. Кучми, відбулася зміна уряду, охарактеризуйте діяльність уряду В. Ющенка. Подумайте, як вплинула на державотворчі процеси та проведення реформ поява у Верховній Раді України парламентської більшості, в чому була суть Всеукраїнського референдуму 16 квітня 2000 р.

Охарактеризуйте політичну ситуації в Україні в 2000–2002 рр., спроби політичної реформи, розстановку політичних сил напередодні президентських виборів 2004 р. Як проходили вибори Президента України 31 жовтня та 21 листопада 2004 р. Назвіть причини, основні події та наслідки Помаранчевої революції.

Заняття 2

1. Політичний розвиток України 2005–2010 рр.
2. Україна в 2010–2014 рр. Революція Гідності.
3. Україна в умовах війни Росії проти України.

Методичні поради

Інавгурація нового президента України В. Ющенко відбулася 23 січня 2005 р., Прем'єр-Міністром країни стала Ю. Тимошенко. Новий уряд проголосив програму виконання обіцянок даних на Майдані, назвіть ключові її засади. Покажіть, чи втілилися гасла й обіцянки у життя, внаслідок чого відбувалася консолідація антипомаранчевих сил.

Проаналізуйте вибори до Верховної Ради України 2006 р., тривалу боротьбу навколо створення парламентської більшості, причини призначення дострокових виборів та вибори 2007 р. Покажіть новий склад Верховної Ради України. Чому демократична коаліція виявилась нежиттєздатною. З'ясуйте, за яких політичних та економічних умов у країні розпочалася передвиборча президентська кампанія 2010 р., як завершилися президентські вибори і як вони вплинули на переформатування сил у парламенті.

Доведіть, що у внутрішній політиці України після приходу до влади В. Януковича та уряду М. Азарова, на тлі декларування необхідності проведення реформ відбувалося поступове обмеження демократичних свобод і придушення опозиції. Покажіть, чим були спровоковані акції спротиву проти нової політики влади: Податковий Майдан (22 листопада – 3 грудня 2010 р.), Мовний Майдан (3 липня – 8 серпня 2012 р.). Зверніть увагу, як проходило Євро-2012 в Україні.

Прослідкуйте проведення чергових виборів до Верховної Ради України (28 жовтня 2012 р.) та їх результати. У чому почали проявлятися диктаторські риси влади В. Януковича. Доведіть, що поштовхом до нової хвилі протестних акцій була відмова президента від європейської інтеграції. Хронологічно відтворіть події революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Покажіть її значення для українського державотворення.

Після повалення режиму В. Януковича єдиним вищим органом влади залишилася Верховна Рада України. Як під впливом Революції Гідності відбулося переформування її більшості. Проаналізуйте особливості та результати виборів президента 25 травня 2014 р.,

перші заходи П. Порошенка на посаді глави держави, дострокові вибори до Верховної Ради України 26 жовтня 2014 р., її склад у результаті виборів, наслідки політичної кризи грудня 2015 р. Висловіть власний погляд на президентство П. Порошенка.

Заняття 3

1. Конституційний процес у незалежній Україні.
2. Міжнародне становище і зовнішня політика.
3. Тенденції сучасного економічного та культурного розвитку.

Методичні поради

При вивченні першого питання, необхідно звернути увагу, що конституційний процес в Україні розпочався з прийняттям Декларації про державний суверенітет України. Обґрунтуйте необхідність прийняття нової Конституції України. Відтак простежте формування і діяльність конституційних комісій, розробку і обговорення проєктів нової Конституції, труднощі цього процесу та прийняття Конституції. Необхідно розказати про структуру та основні положення Конституції. Доведіть, що із прийняттям Конституції, конституційний процес в Україні не завершився. Покажіть, які зміни були внесені до неї у 2004 р., з'ясуйте, чому у 2010 р. вони були у незаконний спосіб скасовані, але після революції Гідності знову відновлені.

У другому питанні необхідно звернути увагу на основні засади, правову базу зовнішньої політики України. Розкрийте участь та співпрацю України з міжнародними організаціями. Далі треба показати приєднання України до попередніх угод, зокрема щодо Гельсінкських та нерозповсюдження ядерної зброї, розв'язання проблеми ядерного озброєння України. Порівняйте, що було головним завданням зовнішньої політики України у першій половині 1990-х рр., як Україна намагалася реалізувати стратегію багатовекторності зовнішньої політики у другій половині 90-х рр. XX ст. Покажіть, що стало свідченням європейського вибору України.

Які заходи свідчили про різкий поворот у зовнішній після президентських виборів 2010 р. Розкрийте сучасну зовнішню політику України в умовах Агресії Росії проти України. Окремо

висвітліть взаємовідносини Української держави із закордонним українством.

Третє питання присвячене економічним проблемам. Розкрийте об'єктивні й суб'єктивні труднощі реформування національної економіки. Відтак варто зупинитися на стратегічних помилках у проведенні реформ. Вивчаючи проблему запровадження власної валюти, з'ясуйте, чи були створені в Україні належні умови для цього, а також завдання і характер грошової реформи механізм її впровадження. Доведіть, що 2000 р. був переломний для економіки України. Дайте характеристику економіки України на сучасному етапі, а також перспективи її розвитку. Покажіть як економічні процеси впливають на становище в соціальній сфері.

Рекомендовані джерела інформації

1. Алексєєв Ю. М., Кульчицький С. В., Слюсаренко А. Г. Україна на зламі історичних епох (державотворчий процес 1985–1999 рр.). Київ : Експрес-об'ява, 2000. 295 с.

2. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / авт.-уклад. В. Мусіяка. Київ : Заповіт, 2017. 784 с

3. Біла С. О. Досвід ліберального реформування української економіки. *Український історичний журнал*. 2006. № 6. С. 125–145.

4. Бойко О. Д. Україна 1991–1995 рр.: Тіні минулого чи контури майбутнього? (Нариси з новітньої історії) : навчальний посібник. Київ : Магістр-S, 1996. 207 с.

5. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 129–145.

6. Гай-Нижник П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення Київ : Леся, 2017. 332 с.

7. Головка В. В. Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.). *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 176–194.

8. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Академперіодика, 2021. 592 с.

9. Державотворчий процес в Україні, 1991–2006. Київ : Наукова думка, 2007. 910 с.

10. Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010 роки) : збірник наукових статей / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2012. 261 с.

11. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована хроніка міжнародних відносин (1991–2003). Київ : Генеза, 2004. 616 с.
12. Конституція України. Київ : Преса України, 1996. – 80 с.
13. Кузьменко Ю. В. Від партійної дисципліни до політичної кон'юнктури: "перебудова" в рецепції партійно-радянської номенклатури. *Український історичний журнал*. 2015. № 4. С. 113 – 127.
14. Кузьменко, Ю. В. Серпневий путч 1991 р. та його вплив на партійно-радянську номенклатуру УРСР. *Український історичний журнал*. 2011. № 4. С. 41–55.
15. Кульчицький С. Закономірності державотворчого процесу у незалежній Україні. Київ : Інститут історії України НАН України, 2001. 160 с.
16. Кульчицький С. В. Помаранчева революція. Київ : “Генеза”, 2005. 368 с.
17. Кульчицький С. В. Україна: суспільство й держава на теренах історії (1991–2006 рр.). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 15–32.
18. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.). Київ : ВД “Альтернативи”, 2000. 360 с.
19. Трощинський В. П. Українці в світі. Київ : Альтернативи, 1999. 352 с.
20. Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. Київ : Рада нац. безпеки і оборони, Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2001. 624 с.
21. Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001). Наукове видання під. ред. В. М. Литвина. Київ : ВД “Альтернативи”, 2001. 704 с.
22. Український парламентаризм і політична культура суспільства / відп. ред. М. Литвин ; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2012. 298 с.
23. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності / гол. ред. В. М. Литвин ; авт. кол.: О. Г. Аркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін. ; НАН України. Інститут історії України ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. Київ : Видавництво “Ніка-Центр”, 2008. 988 с.

Електронне навчально-методичне видання

Тарас Батюк, Оксана Медвідь, Руслана Попп

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
(20-ті рр. ХХ – поч. ХХІ ст.)

**Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

Редактор

Ірина Невмержицька

Технічний редактор

Ірина Артимко

Здано до набору 29.01.2025 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 2,75. Зам. 6.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від
01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 203.